

**TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM:
OSMANLI KADINI VE AVRUPALI KADINLAR**

A Comparative Approach To Gender Roles: Ottoman Women and European Women

Hacer YILMAZ¹

¹Dr., Firat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ, hacertutal2@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0898-3764

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
17.12.2022
Kabul/Accepted:
07.04.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1220410

Anahtar Kelimeler

Toplumsal Cinsiyet, Osmanlı Kadını, Avrupalı Kadın, Eşitlik, Hak

Keywords

Gender, Ottoman Woman, European Woman, Equality, Right

ÖZ

Tüm dünyada kadınların hak arayışı, eşitlik mücadelesi, hukuki hakları geçmişten günümüze tartışılmalı bir konu olmakla güncelliğini korumaktadır. Osmanlı Kadını ise, üzerinde sıklıkla tartışılan, farklı iddiaların ve yaklaşımların olduğu bir konu olmakla kadın çalışmaları arasında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı kadınına dair yapılan bazı yerli ve yabancı çalışmalarda oryantalist ve ideolojik yaklaşımların etkisini görmekteyiz. Osmanlı kadını söz konusu söylemlerde, çağdaş Avrupa kadınının gerisinde, kapalı kapılar ardında yaşayan, hak ve hukuktan yoksun kişiler olarak ifade edilmektedir. Osmanlı kadınının mevcut durumunun anlaşılabilmesi için çağdaş Avrupalı kadınlar ile mukayese edilmesi gerekmektedir. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda Osmanlı kadınının çağdaş Batılı kadınlarla mukayese edilmediğini gözlemlediğimizde, Avrupalı kadının durumu neydi? sorusundan hareketle Osmanlı kadınının sosyo-ekonomik konumunu ortaya koymayı hedefledik. Çalışmamızda, oryantalist yaklaşımın sorgulanmasını yanı sıra, Osmanlı toplumunda “Batılı” diye tabir edilen, yapılan yeniliklerde, yaşamları ve hakları rol model olarak görülen Avrupa kadınının sosyo-ekonomik açıdan statüsü ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece birbirini tekrar eden Osmanlı kadını profilinden ziyade, mukayeseli ve farklı bir bakış açısıyla, Osmanlı kadını sosyo-ekonomik açıdan değerlendirmeye çalıştık.

ABSTRACT

All over the world, women's quest for rights, the struggle for equality, and their legal rights are a topic that has been discussed from the past to the present, and they remain up-to-date. Ottoman Woman, on the other hand, has an important place among women's studies as it is a subject that is frequently discussed and has different claims and approaches. We see the influence of orientalist and ideological approaches in some domestic and foreign studies on Ottoman woman. In the aforementioned discourses, Ottoman women are expressed as people who live behind closed doors, behind the contemporary European women, and who are deprived of rights and law. In order to understand the current situation of Ottoman women, it should be compared with contemporary European women. However, what was the situation of European women when we observed that Ottoman women were not compared with their contemporary Western women in studies conducted to date? Based on this question, we aimed to reveal the socio-economic position of Ottoman women. In our study, besides questioning the orientalist approach, it will be tried to reveal the socio-economic status of the European women, whose lives and rights are seen as a role model in the innovations that are called "Western" in the Ottoman society. Thus, we tried to evaluate the Ottoman woman from a socio-economic perspective, with a comparative and different perspective, rather than the repetitive Ottoman woman profile.

Atf/Citation: Yılmaz, H. (2023). Toplumsal Cinsiyet Rollerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Osmanlı Kadını ve Avrupalı Kadınlar. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 2, 1033-1044.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Hacer YILMAZ, hacertutal2@gmail.com

1. Giriş

Kadının ait olduğu ailenin ve zümrenin sosyo-kültürel yapısı bağlayıcı olmakla birlikte, kadınlar genel manada toplumun ezilen, şiddete maruz kalan, taciz ve tecavüze uğrayan, mağdur kesimi olmuştur. Kadının, erkeklerle ilişkisi, aile içerisindeki rolü, görev tanımları ve sınırları, insanlığın ilk dönemlerinden beri toplumsal hayatı etkileyen en mühim unsurlardan biri olarak görülmüştür. Günümüzde toplumsal yaşamda kadınlara biçilen roller benzer seyirde ilerlemektedir. Bu anlamda çalışmamızda ele alacağımız konu, güncel bir meseledir.

18.-19. yüzyılları kapsayan çalışmamızda karşılaştırmalı tarih yönteminden istifade ederek, Osmanlı kadını ile Avrupalı kadınları mukayese ettik. Söz konusu karşılaştırmayı, devletlerin toplumsal ahlak ve düzeni sağlamak adına kadınlara yönelik uyguladığı yasak ve yaptırımlar, toplumlarda cins ve cinsiyet kavramlarına yüklenen anlam, kadınların bireysel hak ve özgürlükleri, hukuki işlem ehliyeti gibi genel geçer konularda yaptık. Nitekim her toplumun kendine has iç dinamikleri ve sosyo-kültürel yaşantısı, gelenekleri ve değerleri bulunmaktadır. Buna paralel olarak kadınların gündelik yaşantısı, giyim kuşam şekli, eğlence anlayışı, aile içerisindeki konumu her toplumda ve bölgede değişiklik göstermektedir. Kadınları birbirinden farklı kılan bu noktalar, toplumun kültürel değerlerine ve dini öğretilere bağlı olarak belirlendiği için Avrupa kadını ile Osmanlı kadınının bu açılardan aynı ya da benzer olması beklenemez. Dolayısıyla kadınların kamusal ve toplumsal hayattaki varlığını vurgulayan konuları ölçüt olarak kıyaslama yapmak bize daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı verecektir. Böylece Osmanlı kadınının ve Avrupalı kadınların ile sosyal, hukuki açıdan benzerliklerini ve farklılıklarını kıyaslama imkânı elde etmiş olacağız.

Osmanlı kadını ile Avrupalı kadını toplumsal cinsiyet bağlamında mukayese ederek, Osmanlı kadınına dair, yerli ve yabancı kaynaklardaki oryantalist söylemlerin gerçeklik payı olup olmadığını ve kadınların farklı ve benzer yönlerini ortaya çıkarmayı amaçladık. Osmanlı kadınına dair söz konusu söylemlerdeki yaygın kanaat, Osmanlı kadınının çağın çok gerisinde, hak ve hukuktan yoksun kimseler olduğu yönündedir. Bunun yanı sıra kadınların toplumsal hayattaki düşük statüsünün, Osmanlı toplumundaki ataerkil aile yapısından kaynaklandığı savunulmaktadır. Kadınların ev içi alanda mahsur bırakıldığı, sosyal hayata katılmalarının engellendiği, ekonomik hayatın içinde olamadıkları ve yasal haklarını mahkemelerde savunamadıkları iddia edilmektedir (Gerber, 1980: 231). Yabancı seyyahların anlatımlarında da genellikle Osmanlı kadını tasviri bu bakış açısıyla yapılmıştır.

Çalışmamızda, başta Fransa, İngiltere ve Amerika gibi genel hukukun geçerli olduğu ülkeler olmak üzere, Avrupa’da kadın algısı ve kadınların toplumsal statüsü irdelenecektir. Avrupa’nın her bölgesinde farklı sosyo-kültürel yapı ve ekonomik koşullar bulunmaktadır. Dolayısıyla standart bir Avrupa kadınından bahsetmek mümkün değildir. Konuya bir sınırlama getirebilmek için ortalama bir Avrupa kadını profili çizmeye çalışacağız.

2. Gayriahlâki Bir Suç Olarak Fahişelik ve Devletlerin Fuhuş ile Mücadelesi

Kadın, tarih boyunca bütün toplumlarda ahlak ve namus kavramları ile özdeşleştirilmiştir. Toplumsal ahlaki düzenin belirleyici unsuru olarak görülen kadınlar, MÖ. 3. yüzyıldan beri hukuki metinlerde yer almıştır. Cinsel suçların ortaya çıkmasında temel sorumluluk yine kadına yüklenmiştir (Yılmaz ve Yılmaz, 2018: 46). Kadına yüklenen söz konusu misyon yüzyıllarca devam etmiştir. Orta Çağ Avrupa’sında da aynı bakış açısı görülmektedir. Bu dönemde Katolik ve Protestan kiliselerinde, katı bir cinsel ahlak anlayışı bulunmaktadır. Söz konusu dönemde kadınlar, erkeği baştan çıkararak cinsel bir varlık olarak tanımlanmıştır. Kiliseler evlilik üzerine sert yaptırımlarda bulunarak, evlilik dışı cinsel arzunun günah olduğu konusunda sıklıkla uyarılarda bulunmuştur (Simonton, 2006: 59). Nitekim İncil’in haramlar ile ilgili olan kısmında, zina suçuna geniş bir şekilde yer verilmekte olup zina, büyük suç ve günahlar arasındadır. Aynı zamanda zina, boşanmanın tek sebebi olarak kabul edilmektedir. Zina sebebiyle boşanma hariç diğer sebeplerden boşanmalar hoş karşılanmamaktadır. Haram sayılmasına rağmen İncil’de zina suçunun cezai yaptırımına dair bir hüküm bulunmamaktadır (İncil, 2012: 10; Erdem, 1997: 162). Ancak caydırıcı olması için, fuhuş ve cinsel suçla suçlanan kadınlar, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde ıslahevlerinde hapsedilmektedir. İslahevleri yalnızca fahişeleri değil, söz dinlemeyen asi kadınları da disipline etmek için kullanılmıştır. Fransa’da kadın ıslahevlerine ebeveynler ve kocalar, söz dinlemeyen, asi kız çocuklarını ve zina yapan eşlerini göndermişlerdir. Örneğin 1658 yılında kurulan *La Salpetri Ere* hastanesinde, ahlaksız kızlar, eşler, fahişeler ve söz dinlemeyen doğru yoldan sapmış iyi aile kızları için koğuşlar bulunmaktadır. İngiltere’de ise fahişelik suç sayılmış, 1758

yılında kurulan *Magdelan* hastanesi, evlilik dışı çocuk doğuran kadınları ve fahişeleri kabul eden bir sığınma evi işlevi görmüştür (Laite, 2012: 527). Fransa'daki ıslahevleri gibi burada da yoldan çıktığı düşünülen kadınları ve fahişeleri terbiye etmek ve çamaşırcılık, dikiş nakış ve hizmet sektörü gibi alanlarda çalışarak geçinmeye teşvik edip, eğiterek topluma ahlaklı bireyler kazandırmak amaçlanmıştır. Ancak bu kurumlar tam anlamıyla etkili olmamış, burada kalan kadınların çoğu sığınma evini terk ederek fahişlik yapmaya devam etmiştir (Steinberg, 2015: 59; Simonton, 2006: 59).

18. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, fahişelik özellikle fakir ve alt sınıftan kadınlar arasında oldukça yaygınlaşmıştır. Londra ve Paris gibi şehirlerde fuhuş, kontrol edilemez bir noktaya varmıştır. Paris'te fahişeler, polis memurları aracılığıyla gözetim altında tutulmaya çalışılsa da fuhuşun tam olarak önüne geçilememiştir. 18. yüzyıl sonunda neredeyse bütün Avrupa Devletleri, toplumsal ahlakı korumak için kapsamlı çalışmalara başlamıştır. Fransa'da devlet ve kilise, kadınların evlilik dışı çocuk doğurmalarını önlemek için, birlikte hareket etmiştir. Buna yönelik tecavüz yasalarına, mirastan yoksun bırakma gibi caydırıcı cezalar eklenmiştir. Ebeler evli olmayan hamile kadınları yetkililere teslim etmek ve çocuğun kimden olduğunu bildirmek zorunda bırakılmıştır. Dahası nikahsız çocuk doğuran kadınlar hapsedilmiştir (Plustoka, 2018: 60). 1804 tarihinde çıkarılan Fransa Medeni Kanunu'nda, kadınlara dair çarpıcı hükümler bulunmaktadır. Buna göre bir kadın, gayrimeşru bir şekilde dünyaya getirdiği çocuğunun babasına dava açamaz*. Bir erkek, karısı kendisini aldatırsa, karısını ve karısının sevgilisini dava edip, onları iki yıla kadar hapis cezasına çarptırabilir. Eğer bir erkek karısını başka bir erkekle cürmü meşhut halinde* yakalarsa onları öldürebilir ve bu cinayetten ceza almayabilir (Simonton, 2006: 64-65). İngiltere ve İskoçya'da ise nikahsız anneler, kilisenin önünde yas tutmak gibi rencide edici kamu cezalarına çarptırılmıştır. Ancak 18. yüzyılın ortalarına doğru bu yaptırımlarda gevşemeler görülmeye başlamıştır. Nitekim söz konusu yüzyılda Avrupa'da kadın hakları açısından en çok tartışılan konu cinsel ahlaktır. Bu dönemde kadına olan bakış açısı değişmiş, daha evvel cinsel suçların sebebi olarak görülen kadın, artık cinsel suçlarda edilgen olarak görülmeye başlamıştır (King, 1998: 17). Örneğin Prusya hükümdarı Büyük Frederick 1765 yılında nikahsız anneleri erkeklerin kurbanı olarak görerek, onlara yönelik tüm utanç verici cezaları kaldırmıştır. 18. Yüzyıl ortalarından 19. Yüzyıl ortalarına kadar Avrupa genelinde gayrimeşru doğumların dramatik bir şekilde arttığı görülmektedir (Simonton, 2006: 60).

19. yüzyıla gelindiğinde Avrupa devletleri, toplumda fuhuşu önlemek için yeni bir düzenleme yapma ihtiyacı duymuştur. Avrupa toplumlarında cinsel özgürlük fikrinin yaygınlaşmasıyla doğum kontrol yöntemleri yaygınlaşmış ve kürtaj ciddi oranda artmıştır. Nüfus oranındaki azalma nedeniyle kürtaj ve doğum kontrol yöntemlerinin kullanılması devletler tarafından kısıtlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise cinsel özgürlük, modernliğin simgesi haline gelmiştir (Simonton, 2006: 55).

Kadınların artan evlilik yaşı, ülkeden ülkeye hatta şehirden şehire değişiklik göstermesine rağmen, genel olarak hemen her Avrupa ülkesinde sosyal bir problem olarak görülmeye başlamıştır. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de evlilik yaşının yirmili yaşların başlarında olduğu görülmektedir. Buna karşın Fransa ve Almanya'da evlilik yaşı ortalamasında ciddi bir yükselme olduğu görülmektedir (Simonton, 2006: 60). Devletler, toplumsal düzeni sağlamak ve ahlaki yozlaşmayı önlemek için kadınları, evliliğe teşvik etmeye çalışmıştır.

Bütün semavi dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de zina, büyük suç sayılmış ve kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İslam dini, neslin korunması için evliliği meşru kılarken, bu kurumu zedeleyecek olan zinayı yasaklamıştır. Kur'an'ı Kerim'de İsrâ suresinin 17/32 ayetinde zina konusunda “*Zinaya yaklaşmayın; şüphesiz o, çirkin bir hayasızlık ve kötü bir yoldur.*” ifadeleri yer almaktadır. İncil'in aksine Kur'an'da, zina suçunu işleyenlere cezai hükümler bulunmaktadır. Evli bekâr ayrımı yapılmaksızın suçu işleyen kişiye 100 değnek* vurma cezası uygun görülmüştür. Üzerinde çokça tartışılan ve en yalın ifadeyle, zina eden kadın ve erkeğin taşlanarak öldürülme cezası olan *recm* cezasına dair ise Kur'an'da herhangi bir ayet bulunmamaktadır (Menekşe, 2003: 8-10). Ancak İslam hukukunda, had cezası olarak geçen zina fiilini yapan kişi evliyse *recm* cezası verilmekte, bekârsa 100 sopa vurulmakta ve sürgüne gönderilmektedir (Çabuk, 2020: 1-19).

* Yazar eserde “*flagrante delicto*” deyimini kullanmıştır. Kelime manası suçüstü bir şekilde şahitler ile birlikte yakalamak olduğu için, burada durumu en iyi ifade eden “cürmü meşhut halinde yakalamak” ifadesini kullandık. Simonton, D. (2006). *The Routledge History of Women in Europe Since 1700*. Routledge, s. 64.

* “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun”. Nûr Suresi 2. Ayet.

Osmanlı Devleti'nde uygulanan temel hukuk, İslam hukuku olmakla beraber İslam hukukuna aykırı olmayacak şekilde, Padişah'ın da düzenleme yetkisinin bulunduğu Örfi hukuk da uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde zina suçuna verilen cezalarda farklı uygulamalar görülmektedir (Osmanlı Devleti'nde zina suçuna verilen cezalarda farklı uygulamalar görülmektedir (Aksın ve Baytimur, 2018: 403; Temiz, 2014: 493; Aksın ve Baytimur, 2018: 403). Zina ile ilgili hem İslam hukuku hem de Örfi hukuka göre cezai düzenlemeler yapılmıştır (Temiz, 2014: 492). Osmanlı Devleti'nde Örfi hukuk terimine ilk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde rastlanmaktadır. Fatih Kanunnamesi'nin birinci faslında zina ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Burada İslam hukukundaki had* suçuna (İslam hukukunda cezası net bir şekilde belli olduğu için) yer verilmeyip zinanın ta'zir* suçu olarak ele alındığı durumlardaki cezalar ele alınmıştır. Osmanlı hukukunda zina fiiline, recm ya da sopa cezası yerine genellikle para cezası verilmektedir. Ceza olarak alınacak para miktarı ise, kişinin maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir (Demir, 2012: 120-121). Ardından Sultan II. Beyazıt döneminde çıkan kanunnamede zinaya yer verilmiş, I. Selim zina cezasının miktarını artırmış, Sultan I. Süleyman da zina cezasına ilişkin, kanunnamesinde düzenlemelere gitmiştir (Temiz, 2014: 493; Aksın ve Baytimur, 2018: 403). Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de 19. yüzyıldan sonra değişen dünya düzeninin bir sonucu olarak zina suçuna yaklaşım ve ceza uygulamalarında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.

Dini öğretiler ve toplumsal ahlak normları gereği Osmanlı Devleti'nde, zina ve fuhuş kabul görmeyip caydırıcı cezalar uygulanmaktadır. Osmanlı toplumunun genel ahlaki değerlerine aykırı kabul edilen fahişeler, toplumdan dışlanmıştır. Ancak zina yapan kadın ve erkek aynı muameleyi görmeyip, kadın fahişe olarak adlandırılarak ağır hakaretlere ve davranışlara maruz kalmıştır. Tıpkı Avrupa toplumları gibi Osmanlı toplumu da namus ve iffet kavramını kadımla ilişkilendirdiği için, zina gibi ahlaki sorunların sebebi olarak kadınlar ve fahişeler gösterilmiştir (Çabuk, 2020: 136). Çağdaşı olan dönemde Avrupa'ya nazaran, Osmanlı Devleti'nde Müslüman nüfusun fazla olduğu şehir ve bölgelerde fuhuş, çok daha az görülmektedir. Fuhuşun en yoğun görüldüğü yer İstanbul ve özellikle Galata semtidir. Bunun yanı sıra gayrimüslim vatandaşların işlettiği meyhaneler, yasadışı işletilen genelevler, hanlar ve hamamlarda ve bekâr odalarında zina vakalarına rastlanmaktadır. Klasik dönemde fuhuş yapan ya da yaptıranlar için istisnai olarak idam cezası ve suda boğdurularak öldürme cezası verilmesinin yanı sıra en yaygın cezalandırma şekli hapis ve sürgündür. Hapis cezası sonrası fahişeler şayet ıslah olamıyorsa sürgün edilmektedir. Osmanlı toplumunda da Avrupa'da olduğu gibi 17. ve 18. yüzyıla gelindiğinde fahişelerin sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Fuhuş olaylarının yaygınlaşmasına paralel olarak Sultan III. Selim döneminde olduğu gibi, kimi zaman çok daha sert tedbirler alınmıştır. Sultan III. Selim, fuhuş konusunda sıkı tedbirler almış, fahişelik yapan kadınlara idam cezası dahi vermiştir (Kırlı, 2010: 42-43). Örneğin Sultan III. Selim 1790 tarihli fermanında, fuhuş yaptıkları gerekçesiyle fahişelik yapan kadınlara idam cezası vermiştir (BOA, HAT: 206-10845). Bir diğer örnek, Sultan III. Selim'in, Donanma komutanından gelen ihbar üzerine 1792 tarihinde fahişelerle ilgili idam cezasını içeren fermanıdır. Buna göre, Cezayirli Kalyoncu askerlerinden iki kişi, Üsküdar'da bir eve baskın yaparak namuslu bir kadını kocasının yanından zorla kaçırmışlardır. Nerede oldukları bilinmemektedir. Mahallede tebdil halde gezen saray memurlarının Donanma komutanına ihbarda bulunmasıyla birlikte, Kalyoncu askerlerin peşine düşülmüştür. Zabitler, kalyoncu askerlerin kaldığı han odalarına baskın yaparak iki fahişe kadın ele geçirmiştir. Ancak evinden kaçırılan kadını bulamayıp, nereye kaçırıldığı hakkında da bilgi edinememişlerdir. Donanma komutanı, böyle giderse askerlerin ve kadının ele geçirilmesinin zor olduğunu, geçen sene çıkarılan fermana, Kalyoncu askerlerinin Tersane kışlalarında, hanlarda ve hamamlarda eğlenmeleri, Üsküdar'a ve başka yerlere gittiklerinde silahlı dolaşmaları yasaklanmasına rağmen, böyle bir rezilliğe cesaret etmelerinden dolayı ne yapılması gerektiğini Padişah'a sormuştur. Bunun üzerine Sultan III. Selim, "*Sene-i sâbık nizâmı gibi kışlalarında oturub ve silah ile gezmek ve han odalarında sâkin olmamak üzre nizâmı kavîyyeye rabt olunmak için Kapudan Paşa'ya ve iktizâ idenlere muhkem tenbîh oluna Üsküdar'da Boğaziçi'nde yine fâhişeler çoğalmış bunlara Bostancıbaşı ve sâir zâbitler niçün bakmıyor ve fâhişe olanları tutub siyâset itirmek lâzım degil midir iktizâ idenlere tenbîh oluna*" (BOA, HAT: 209-11214) diyerek, Üsküdar, Boğaziçi

* Hadd kelimesinin manası, menetmek, yasaklamak demektir. Miktarları belirtilmiş olup, çirkin fiillerden insanı alıkoymak için Allah'ın emrettiği farz kılınan cezalardır. İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31, (Fakültenin Kuruluşunun 40. Yıl Özel Sayısı)*, 1990, s. 372-373.

* Ta'zir kelimesinin manası, reddetmek, menetmek, mecbur etmek, tedip etmektir. İslam hukukunda ta'zir cezaları sınırlandırılmayıp, bu suçların cezasının miktarını ve çeşidinin tayini devlet başkanının takdirine bırakılmıştır. İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s. 375.

gibi yerlerde fahişelerin sayısının yeniden artmasından dolayı, Bostancı başı ile görevli zabıtları ikaz etmiş ve fahişelerin yakalanıp idam edilmelerini buyurmuştur. III. Selim fahişelere idam cezasının yanısıra sürgün cezası da vermiştir. Örneğin, 1790 tarihli fermanında, "...*mefhûm-ı hatt-ı humâyûnları etrâfiyla nezd-i çâkerîden cümlesine tenbîh ve meyhânelerin mesdûdiyyeti ve kerhânelerin bi't-taharrî haber virilmesi ve ashâbının te'dibi ve hamamlardan mazanne-i fezâhat olanlar taharrî olunarak derûnlarının o makûle muftiezih emir ve andan tahliyesi ve fâhişe avretlerin def'leri husûsâtına gereği gibi dikkat eylemeleri te'kîd olundu...*" diyerek meyhane, kerhane, oğlanlı hamamlara giden kişilere hadlerinin bildirilmesi ve fahişe kadınların tespit edilip sürgün edilmeleri hususlarına dikkat edilmesini buyurmuştur (BOA, HAT: 195-9720).

Dahası 18. yüzyılda yazılan cinsel içerikli ve aralarında pornografik minyatürler bulunan eserler büyük ilgi görmüştür. Söz konusu yüzyılda artan fuhuş vakaları devleti daha sıkı tedbirler almaya itmiştir. 19. yüzyıl ortalarına kadar fahişeleri hapis, sürgün, nadiren idam ve boğdurma cezalarına çarptırarak fuhuş sorunuyla baş etmeye çalışan Osmanlı Devleti, bu tarihten sonra, fahişelerden vergi almaya başlayarak fuhuşu kontrol altına almaya çalışmıştır (Sabev, 2016: 622-640).

Avrupa ile Osmanlı toplumlarının sosyo-kültürel yapısında büyük farklılıklar olmasına rağmen, zinaya bakış açısı, fahişelerin toplumdaki konumu ve cezai hükümlerde benzerlik görülmektedir. Daha evvel bahsettiğimiz gibi Fransa'da bir adam karısını bir erkek ile cinsel münasebet halinde yakalar, karısını ve karısının sevgilisini öldürürse ceza almayabilirdi. Bu durum Osmanlı Devleti'nde de görülmektedir. Klasik dönem Osmanlı örfi hukukunda, bir erkek karısını başka bir adamla zina yaparken yakalarsa, onları öldürebilir ve şahit bulursa işlediği cinayet suç sayılmaz (Çabuk, 2020: 8). Nitekim arşiv belgelerinde kadın cinayetleri ile ilgili rastladığımız belgelerin çoğunluğu, fuhuş ve zina yaptığı gerekçesiyle öldürülen kadınlardan oluşmaktadır. Fahişelik yapan kadınların çoğu, erkek akrabaları tarafından namus cinayeti adı altında öldürülmüştür (Aksın, 2016: 566). Bununla ilgili rastladığımız 1848 tarihli belgede Meclis-i Vâlâ'da görülen cinayet davası, Osmanlı hukukunda cürmü meşhut halinde işlenen cinayetlere karşı yaklaşımı özetlemesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Buna göre, Biga sancağına bağlı Dimetoka kazasında bulunan göçebe yörüklerden İnceoğlu Mehmet, karısı Hanife'yi, Mehmet Ali adındaki şahısla zina ederken görmüş ve gördüklerine tahammül edemeyerek karısını öldürmüştür. Cinayet davasının soruşturması kapsamında İnceoğlu Mehmet sorguya alınmıştır ve Mehmet, "*Ben târîh-i îlâmdan yigirmi dokuz mâh mukaddem ya'nî güzerân iden altmış bir senesi şehri-Şa'bân-ı Şerif'in beşinci Cum'a irtesi gicesi 'ale's-seher zevcem muteveffîye-i mezbûre Hanife Hâtûn'u merkûm Mehmed Ali bin Abdullah nâm şahıs ile kazâ-i mezbûrda bir beytda ve bir firâşda tâyi'aten nefsinî temkîn idüb zinâ iderken görüb ve ra'ye'l-'ayn muşâhede eyledigimde 'adem-i tahammulden hemân âlet-i câriha olan Yatağan bıçağı ile cerh ve katl eyledim..*" şeklinde ifade vermiştir. Katilin ifadesi üzerine Şer'î ne ceza verileceği hususunda Fetvahaneye müracaat edilmiştir. Ulemeden Ali Efendi ve Abdurrahim Efendi'den gelen fetvada, "*Zeyd'in zevcesi Hind nefsinî tâyi'aten nefsinî temkîn idüb Amr Hind'e zinâ iderken Zeyd gördükde Amr ve Hind'i katl eyledim deyu yemîn eylese Zeyd'e nesne lâzım olur mu el-cevâb olmaz ve fi'l-munyeti ra'â raculen ma'a imra'etihî huve yeznî bihâ mutâva'âni katele'r-racule ve'l-mer'ete Minahu'l-Ğaffâr bu sûretde Zeyd zevcesi Hind'i urub katl eyledikde ben Hind'i Amr ile zinâ iderken gördüm ânîñcün katl eyledim deyu yemîn eylese tasdik olunur mu el-cevâb olunur ve fi's-sirâciyyeti ra'âhu ma'a imra'etihî yeznî em ma'a mahramihî ve humâ mutâvi'âni lehu katele'r-raculu'l-mer'ete cemî'an temme ve fi'l-Kunyeti izâ enkerâ varisu'l-katle zinâhu fe-esahha'l-vucûhu fi isbâtihî ennehû in kâne'l-katîlâni fi firâşin vâhidin ve fi beytin vâhidin ev fi menzilin vâhidin yahlifû'l-kâtîlu ve yusaddeku bi-yemînihî min Damanâti'l-Fudayl min 'asnâfi'l-katîl izâ kasade raculun yeznî fi beyt-i zevcihâ fe-katelehû fe-demuhû hederun ve lâ-yahtâcu ilâ ikâmeti'l-beyyine ve'l-yemîne hâhunâ tekûmu makâme'l-beyyine...*" verilecek hüküm Şer'î olarak açıklanmıştır. Meclis-i Vâlâ, Fetvahane'nin kaydına dayanarak, İnceoğlu Mehmet karısını başka bir erkekle zina ederken gördüğü için öldürmesi ve gördükleri üzerine yemin etmesinden dolayı, Şer'î ve kanunen herhangi bir cezasının bulunmadığı ve tahliye edilmesi gerektiğine dair Biga mutasarrıfına emirname göndermiştir. Meclisten nihai karar gelene kadar tutuklu bulunan İnceoğlu Mehmet serbest bırakılmıştır (BOA, A. MKT. MVL: 7-11). Ancak belirtmemiz gerekir ki, Osmanlı Devleti'nde zina ve fuhuş nedeniyle işlenen cinayetlere Tanzimat öncesi ve sonrası dönemde farklı cezalar uygulanmıştır. Tanzimat sonrası ilki 1840 senesinde olmak üzere çeşitli kanunnameler çıkarılmıştır. 9 Ağustos 1858 tarihli ceza kanunnamesinde namus ve ırza yönelik suçlara yer verilip, söz konusu ceza kanunnamesi evvelki kanunnamelerden daha teferruatlı bir şekilde hazırlanmıştır. Suçlar, cinayet, cünha ve kabahat olmak üzere üç gruba ayrılmıştır (Konan, 2011: 162-163). Örneğin 1861 tarihli belgede, fahişe olduğu için kardeşi tarafından öldürülen Zehra'nın cinayetine

rastlamakta'yız. Bağdat'ta yaşayan Zehra, Irak ve Hicaz ordusunda asker olan kardeşi Nasır tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Cinayet üzerine, Bağdat Meclis Mahkemesi tarafından yapılan soruşturma kapsamında, katil zanlısı Nasır, maktulün babası, annesi ve erkek kardeşinin ifadeleri alınmıştır. Zehra'nın ailesinin, kızlarının fahişelik yaptığını kabul etmesi ve Nasır'dan davacı olmamalarından dolayı meselenin Şer'i olarak hükmü kalmamıştır. Anca Ceza Kanunnamesi'nin yüz seksen sekizinci ve yüz doksanıncı maddelerinde, “*bir kimse zevcesini ve yahud diğer mehâriminden birini bir şahıs ile fi'l-i şeni' icrâ ider iken görüb ikisini birden katl eylese mağdûrdur ve ma'zûriyyeti mutehakkak olan kâtil ve cârih ve dârib üç aydan üç seneye kadar habs olunur ve bu makûleler icâbına göre beş seneden on seneye kadar zabtiye nezâreti altına dahi alınır*” diye hüküm bulunmaktadır. Nasır, kız kardeşini zina yaparken görüp öldürme de Zehra'nın fahişelik yaptığı, annesi Hüsne, babası Salih ve erkek kardeşi Mehdi tarafından tasdik edilmesine dayanarak, bu hükümlere göre Nasır'ın bulunduğu yerde bir sene hapis yatmasına ve beş sene zaptiye nezareti altında denetimli serbestlik almasına karar verilmiştir (BOA, A.MKT. MVL: 134- 94).

Devletlerin toplumsal düzeni sağlamak ve aile kurumunu zedeleyecek durumları önlemek için aldığı tedbirler farklılık gösterse de amaç aynıdır. Ele aldığımız dönemde, cinsel ahlak açısından kadınlara biçilen rol ve yaklaşım, Osmanlı ve Avrupa toplumunda benzerlik göstermektedir. Bir diğer benzerlik çocuk düşürme ve kürtaj konusunda karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de çocuk düşürmek suç olarak kabul edilmekte ve devlet tarafından önlenmeye çalışılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde çocuk düşürme suçuna verilen ceza, Tanzimat öncesi dönemde genellikle diyet ve sürgün cezası şeklinde olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde çocuk düşürme suçuna yer verilip, altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ve kürek cezası şeklinde belli bir kanun hükmüne bağlanmıştır (Konan, 2008: 320-331). İncelediğimiz 1838 tarihli belge, çocuk düşürme fiilinin devlet tarafından yasaklanması ve önlenmesi konusunda alınan tedbirleri ve cezaları göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Buna göre, Osmanlı vatandaşlarından bazıları, Allah'ın takdirine karşı gelip, çocuk düşürerek adeta bir insanı katledip günaha girmekte ve insanoğlunun neslinin devam etmesini önlemektedir. Bu kişiler ahiret gününde cezalandırılacaklardır. Dinen, hamile kadınları korumak gerekmektedir. Bu konuda çıkarılan Padişah fermanında, başta İstanbul'un Eyüp, Galata ve Üsküdar semtinde olmak üzere ülkenin her köşesinde bulunan bütün hekim ve eczacıların çocuk düşürmek için ilaç vermeleri yasaklanmıştır. Müslüman, Yahudi, Ermeni ve Rum milletlerinden eczacı, hekim ve ebelerin çocuk düşürme ilacını kimseye vermeyeceklerine dair, imam, patrik ve haham başları tarafından tek tek yemin ettirilmeleri gerekmektedir. Her mahallede bulunan Müslüman ebelerin ise, mahalle imamı aracılığıyla İstanbul kadısı huzuruna getirilerek, düşük ilacını hiç kimseye vermeyeceklerine dair yemin vermeleri gerekmektedir. Bütün bu tedbirlere rağmen düşük ilacı veren kişilerin, Osmanlı Devleti topraklarından sürüleceği bildirilmiştir. Söz konusu ferman, Meclis-i Vâlâ'da okunup tasdik edilerek ilan edilmiştir (BOA, C.. SH: 21-1026). İncelediğimiz belge, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün vatandaşlar için yasaklanan çocuk düşürme suçunun, öncelikle dini boyutu ele alındığını ve Allah'ın emirlerine karşı gelmek manasına geldiği için yasaklandığını göstermektedir. Alınan tedbirler yine din adamları aracılığıyla olmuş, düşük ilacı temin edebilmesi mümkün olan bütün hekim, eczacı ve ebelerin kendi din görevlilerine yemin vermeleri istenmiştir. Bu şekilde sağlık çalışanlarına dini bir yükümlülük de verilmiştir. Bunun yanı sıra düşük ilacı veren kişileri devlet sınırlarından sürgün etmek gibi katı cezai yaptırımlar uygulanmıştır.

Tarihin en eski devirlerinden itibaren bütün toplumlarda suç kavramına rastlamak mümkündür. Ancak bir eylemin suç olarak nitelendirilmesi ahlaki ve dini değerlere göre toplumdan topluma değişmektedir. Aynı şekilde suçluluk karşısında verilen ceza da farklılık gösterse de toplumdaki ortak amaç, toplumsal düzeni muhafaza etmek olmuştur. Ancak elde ettiğimiz veriler bize, kadına bakış açısının ve kadına dair yasak ve yaptırımların benzer şekilde ilerlediğini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa Devletlerinde aynı amaç doğrultusunda, devletin otoritesini artırmak, toplumsal huzur ve düzeni sağlamak için, toplumsal bir suç olarak görülen zina, fuhuş, çocuk düşürme gibi eylemler, cezai yaptırımlar ile önlenmeye çalışılmıştır (Baytimur, 2011: 55-56).

3. Evlenme, Boşanma ve Hukuki İşlem Ehliyeti

Kadınların evlilik yaşı, boşanma durumu, miras hakları ve hukuki statüsü bir diğer karşılaştırma konumuzdur. Avrupa'nın her bölgesinde farklı kültürler ve sosyo-ekonomik koşullar bulunduğu için aile tipi, evlilik, boşanma ve kadınların hukuki hakları değişiklik göstermektedir. Genel hatlarıyla ele alacak olursak, 16.

yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da, akrabaların da birlikte yaşadığı geniş aile tipi yaygın değildir. Daha ziyade küçük haneler, çekirdek aile tipi görülmektedir. Bu durum Avrupa'da evliliğin, ekonomik bağımsızlıkla yeni bir hane kurmak gerektiği yaklaşımından ileri gelmektedir (Alter, 1991: 1-4). Söz konusu yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'nın çoğunda kadınların ve erkeklerin geç yaşta evlendiği görülmektedir. Bekâr nüfus oldukça fazladır. Ancak hanedan evliliklerinde durum farklıdır. Buna örnek olarak, Kral II. Charles'ın 14 yaşındaki oğlu Monmouth dükü James ile hanedanın 12 yaşındaki varisi ile evlenmesini gösterebiliriz (Laurance, 2009: 436).

Avrupa'da evlilik yaşını, çocuk sayısını ve aile yapısını etkileyen en önemli etken sanayileşme ve kentleşme olmuştur. Kentleşme, tarıma dayalı kırsal Avrupa'nın geniş aile modelini ortadan kaldırmıştır. Bu duruma 1800-1850 yılları arasında kapsayan, Fransa'nın Nanterre kenti nüfus çalışmaları örneği verilebilir. Burada kırsal nüfusun evlilik oranı, kasabalar ve şehirdeki kentsel nüfustan çok daha fazladır. Ancak kırsal kesimde de çekirdek aile modeli görülmeye başlamıştır. Zamanla hem kırsalda hem de kentlerde evlilik yaşı artmış, evlenme oranı dramatik bir şekilde düşmeye başlamıştır. Dahası evlilik yaşının ilerlemesi 19. yüzyıl Avrupa'sının en önemli sosyal sorunlarından biri haline gelmiştir. Geç yaşta evlilik, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve burjuvazi sınıfına mensup kadınlar arasında yaygın bir şekilde görülmektedir. Söz konusu yüzyılın sonunda bekâr insanların sayısı göz ardı edilemeyecek kadar yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu durumu tetikleyen bir diğer gelişme ise, yasalardaki değişiklikler olmuştur. Örneğin İrlanda'da devletin, vekil mirasçılar, kardeş hakları, yaşlılıkta destek ve güvenlik için kanunlar hazırlayıp alternatif sistem kurmak gibi yasalarda yaptığı düzenlemeler, kadınlar için evliliği daha az çekici hale getirmiştir (Alter, 1991: 1-4).

Avrupa hukuku erkeği, ailenin reisi, hanenin tek yasal temsilcisi, evlilikte çiftin ortak mülkünü ve karısının mülkünü idare eden yegâne kişi olarak tanımlamıştır. Böylece bir kadın evlenince, babasının himayesinden çıkıp kocasının himayesi altına girmektedir. Kadın ve erkeğin evlenmeden evvel sahip olduğu mülkleri ile evlilik sonrası edinilen mülkleri çiftin ortak malı sayılır. Bunun idaresi ise erkeğe aittir. Kadın kocasının izni olmadan dava açamaz, kendisine kalan mirası kabul ya da reddedemez. 19. yüzyıl Avrupa yasalarının ortak özelliği, kadına evlilikte tanınan sınırlı yasal haklardır. Napolyon yasalarında erkek, ailenin geçimini sağlamakla yükümlüdür. Kadın ise erkeğin himayesi ve gözetimi altındadır (Deere, 2005: 17-21).

İngiltere'de bir kadının hukuki haklarını etkileyen temel unsur evli ya da bekâr olmasıdır. Bekâr bir kadın ekonomik özgürlüğe sahip olup, yasalar önünde haklarını savunabiliyorken, evli bir kadın kanun önünde görünmez olmaktadır. Bir kadının evlenirken ailesinden getirdiği ve elde ettiği bütün malları, kocasının idaresi altına geçer, kocası ise bu malları dilediği gibi satabilir. Evli kadınlar kocasından bağımsız mülkiyet edinemez, kendi mirasları olsa dahi kocalarının aracılığı olmadan elden çıkaramaz, değiştiremez. Evli bir kadın kendi vasiyetnamesini hazırlayamaz. Dolayısıyla İngiltere hukukunda evli kadınlar, ayrı bir birey olarak görülmemekte ve kocasının gölgesi altında yaşamaktadır. Keza İskoçya'da da evli bir kadın kocasından bağımsız taşınabilir mülklerini kontrol edemez alım, satım, kiralama gibi herhangi bir işlem yapamaz. İngiltere'de evli bir kadın kişisel eşyalarını (mücevher gibi) dahi eşinin rızası olmadan elden çıkaramaz sadece miras bırakabilir. İngiltere'de kanunların evli kadına hukuki hak tanımaması, karı kocanın kanun önünde tek, bir kişi sayılmasından kaynaklanmaktadır. Fransız kanunlarından etkilenen İskoçya hukukunda, karı kocanın evlilik mülkünün ortağı olduğu fikri 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Uygulamada ise kocanın mülkler üzerinde mutlak bir hakkı vardır çünkü karısı ona bağlıdır (King, 1998: 10-13). 1870 yılına gelindiğinde ilk olarak Latin Amerika'da evlilik rejiminde mülkiyet ayrılığı ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Amerika'da kadınlar, mülkiyet rejimi ayrılığı için hak arayışına girmelerinin sonucu aynı yıl İngiltere'de evli kadınların mülkiyet yasası kabul edilmiştir. Meksika'da evlilik öncesi eşlerin ayrılık durumunda, hangi mülklerin mirası kapsayacağını bildiren bir anlaşma yapma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kısmi de olsa kadınların şahsi mülkiyet güvencesi sağlanmaya çalışılmıştır. Çarpıcı bir gelişme olarak, kadınlar ev geçimine katkıda bulunmakla yükümlü tutulmuştur (Deere, 2005: 30-43).

Avrupa'da dul kadınlara kocasından kalan miras hissesi, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte değişkenliğin temel kaynağı, çocuk sahibi olup olmamasıdır. Eğer bir kadın kocası öldüğünde, çocuğu varsa kocasının mallarından daha yüksek oranda faydalanabilmektedir. Kadının çocuğu yoksa genellikle kocasının mallarının üçte biri ya da yalnızca bir kısmı miras olarak kalmaktadır (Laurance, 2009: 10-13). Ancak kadınların eşlerinden kalan mirastan faydalanabilmesi her Avrupa ülkesinde aynı oranda ve aynı zaman diliminde olmamıştır. Nitekim 19. yüzyıl öncesi Avrupa'nın birçok ülkesinde kanun nezdinde mirasta öncelik çocuklara, sonra ebeveynlere, ardından kardeşler ve yakın akrabalara tanınmaktadır. Burada dikkat çekici nokta, kadın

mirasçının çocuğu konumundaysa, babasının mirasından erkek çocuklarla eşit bir şekilde faydalanmaları olmuştur. Ancak kadınlar eş konumunda olduğunda zorunlu mirasçı olarak görülmemektedir. Dul kalan kadın sadece kar getiren malların yarısını miras olarak alabilmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde Amerika, İspanya ve Venezuela gibi birçok ülkenin kanunlarında kadınlar, ölen eşin mirasçıları arasına girmiş ve çocuklarla eşit oranda miras hakkına sahip olmuştur. Mirasın öncelikli varisleri arasına eş olarak kadınların eklenmesi, dul kalan bir kadının evli bir kadından daha zengin ve özgür olmasına yol açmıştır. Şöyle ki, Avrupa’da erkekler, kadınlara göre çok daha fazla bireysel mülkiyet kazanma şansına sahiptir. Dolayısıyla dul bir kadın, bekâr bir kadının sahip olamayacağı mülkiyetlere sahip olabilmektedir. Bu nedenle, kadınların mirastan çocuklar ile eşit pay almaları dul kadınların lehine bir potansiyel değişimi temsil etmektedir. Dulların aile çiftlikleri ve işyerlerini kontrol etmeleri toplumdaki sosyo-ekonomik seviyelerinin yükselmesine yol açmıştır (Deere, 2005: 30-43). Bir diğer etken ise, dul kadınların yeniden evlenme oranların düşük olmasıdır. Bu duruma İngiliz ve Amerikan kadınları örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu ülkelerde dul kadınların ikinci kez evlenme oranları oldukça düşüktür. İngiliz aristokrat kadınları arasında da ikinci evlilik yaygın değildir. Kadınların kendi ayakları üzerinde durmaları ve toplumda önemli bir oranda yalnız kadın bulunması, her iki ülkenin de sosyal yapısını etkilemiştir (Jones, 2004: 17-21). Avrupa’da kadınlar bekârken ailelerinin, evliyken de eşlerinin boyunduruğu altındadır. Ancak dul bir kadın tam anlamıyla ekonomik ve sosyal özgürlük elde etmektedir. Dolayısıyla Avrupa’da dul ve bekâr kadınların sayısı giderek artmakta, evlilik yaşı yükselmektedir.

Çok eşlilik, Avrupa toplumlarında hoş karşılanmayan bir durum olmasının yanı sıra, evlilik konusunda hem dini hem de adli açıdan en yetkili merci olan kiliseler tarafından çok eşlilik yasaklanmıştır. Evlilik kurumunun en büyük denetçisi kiliseler olmuştur. İngiltere örneğinden ilerleyecek olursak, İngiliz kilise mahkemeleri, bir evliliğin geçerliliğini sorgulama, iptal ve boşanma emri verme, yasakların çiğnenmesi durumunda aforoz etme gibi manevi yaptırım uygulama yetkisinin yanı sıra, nikah kıyılması ve feshi gibi yargı yetkisine de sahiptir. Bu durum 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak 1604 yılı İngiliz kanunları, çok eşliliği bir suç olarak görüp kilise mahkemelerinin yanı sıra eyalet mahkemelerine de yargılama hakkı tanınmıştır. 1604 yasası, terkedilmiş eşlerin yeniden evlenme özgürlüğünü tanıması açısından da çarpıcıdır. Nitekim kilise, eski eşinin ölümünü kanıtlamadan, terkedilmiş bir kadının nikahını feshetmeyerek yeniden evlenmesine izin vermemektedir. Bu durum ise, yalnız kalan kadının özellikle de çocuklu bir kadının yoksulluk ve zorluk çekmesine yol açmaktadır. Eski eşlerinin öldüğünü kanıtlayamayan bir kadın, ikinci evliliğini yaparsa ve bu evlilikten çocuk dünyaya getirirse, çocuk gayrimeşru sayılmaktadır. Söz konusu yasa ile bu duruma bir sınırlama getirilerek 7 yıldan fazla bir erkek evine dönmezse nikahı geçersiz sayılmıştır. Bunun yanı sıra, 21 yaşın altındaki bir erkek ya da kadının ailesinin rızasını almadan evlenmesi yasaklanmıştır (Witte, 2016: 9).

İngiltere örneği üzerinden Avrupa toplumlarında evlilik, boşanma gibi sosyal hayatı ve toplum dinamiğini temelde etkileyen iki olgunun da temel denetçisinin kilise, dolayısıyla da dini hukuk olduğunu görmekteyiz. Çok eşlilik kilisede, toplumda ve kanunlarda, kabul görmemiştir. Toplumsal yozlaşma olarak algılanan ve aile kurumuna tehdit olarak görülen çok eşlilik, hapis cezasından nadiren görülse de infaza kadar çeşitli ağır cezalar ile önlenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti’nde kadının hukuki ve toplumsal statüsünü, evlenme, boşanma, miras, dava açabilme ve mülkiyet edinme gibi çeşitli konulardaki hakları ortaya çıkarmaktadır. Osmanlı kadınının sahip olduğu hakları, temelde belirleyen Şer’i hukuk kuralları olmakla birlikte Örfi hukuk kuralları da etkilemiştir (Akyılmaz, 2017: 328). Ailenin temelini oluşturan evlilik, bütün ilahi dinlerde kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insanlığın devamına katkı sağlamalarına imkân veren tek meşru ilişki olarak kabul edilmiştir. İslamiyet’te sosyal hayatın muhtelif alanlarına dair pek çok düzenleme Kur’an ve Sünnet’te ortaya koyulan genel ilke ve amaç çerçevesinde zamana, ihtiyaca ve şartlara göre Müslüman toplumunun takdirine bırakılırken, evlilik ile ilgili temel hükümlerin Kur’an tarafından belirlenmiş olması İslam dininin aile ve evlilik kurumuna verdiği önemi ifade etmektedir (Atar, 2007: 112-117).

İslam dini, prensip olarak tek kadınla evlenmeyi teşvik etmekle birlikte, eşler arasındaki eşitliği sağlamak şartıyla en fazla dört kadınla evlenebilme imkânını da kabul etmiştir. Ancak eşler arasında mutlak eşitliğin sağlanmasının mümkün olamayacağını dikkate alanlar, İslamiyet’te çok eşlilik yoktur neticesine varmışlardır. Nitekim çok eşlilik bir emir olmayıp sadece caizdir. Osmanlı toplumunda yaygın olmamakla birlikte çok eşlilik görülmektedir. Zamanla çok eşlilik bazı gerekçelere dayandırılmaya çalışılmıştır. İlk eşin rızası alınmak şartıyla, nüfusun artırılması, fuhuşun önlenmesi ve kadın sayısının erkeklerden fazla olması gibi nedenler ile çok eşlilik yasaklanmamıştır. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde Hukuk-i Aile Kararnamesi ile çok eşlilik kadının

rızasına bağlı olarak, kadına nikah öncesi şart koyma hakkı verilmiştir. Yani kadın nikahlanmadan evvel kocasının başka bir kadınla evlenmemesi eğer evlenirse de kendisinin ya da ikinci kadının nikahının boş olması şartını koyabilmektedir. Erkek bunu kabul ettiği takdirde karısı sağ iken başka bir kadınla evlenemez ya da boşamak zorunda kalır. Bu Osmanlı kadınları için kısmi de olsa bir yenilik sayılmaktadır. Aynı kararname ile, Hristiyan vatandaşlara da çok eşlilik yasaklanmıştır. Ancak bu kararnameden evvel de çok eşlilik zaten Hristiyanlıkta kabul görmeyen bir durumdur. Hukuk-i Aile Kararnamesi yalnızca iki yıl yürürlükte kalmış ve çok eşlilik konusunda eskiden olduğu gibi herhangi bir hukuki sınırlama getirilmemiştir (Cin, 1988:300-305). Avrupa devletlerinin aksine Osmanlı Devleti'nde mülkiyet edinme ve hukuki işlem ehliyeti konusunda, cinsiyetçi bir yaklaşımla kadın erkek ayrımı bulunmamaktadır. Kadınların medeni durumu sahip olduğu haklarını ve hukuki statüsünü etkilememektedir. Kadınlar mülkiyet edinebilir ve alım- satım, miras, vasiyet, hibe gibi bir erkeğin sahip olduğu bütün haklara sahiptir. Ancak pratikte kadınlar her zaman bu haklardan faydalanamamıştır. Genellikle mülkiyet haklarını korumak ve mirastan faydalanmak için hukuki mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Şer'iyye mahkemelerinde haklarını alamayan kadınların Divan-ı Hümâyün'a ya da doğrudan Padişah'a yazdıkları şikâyet dilekçelerine sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu durum, Osmanlı kadınının mülkiyet haklarının müdahaleye açık olduğunu ve Osmanlı kadınlarının talep, istek ve şikâyetlerini mahkemelere taşımalarından, kendilerine yapılan haksızlıklar konusunda bilinçli olduğunu göstermektedir (Akyüz, 2007: 77). Kadın şikâyetleri genellikle eş ve erkek kardeş gibi erkek akrabaları tarafından mallarının verilmemesi konusunda olmuştur. Bu duruma incelediğimiz 1796 tarihli belgedeki, Padişah'a doğrudan arzuhâl yazarak miras hakkını arayan Hayriye Hanım'ı örnek olarak gösterebiliriz. Buna göre, Arapgir kazasının Mender köyünde yaşayan Hayriye Hanım, oğlu Hasan'ın Trablus gümrüğü emini iken vefat ettiğini, mirasının annesi olarak kendisine, eşi Rahime Hanım'a ve amcası Ahmet Bey'e kaldığını söylemiştir. Ancak Ahmet Bey'in, oğlundan miras kalan bütün malları ve nakit parayı gasbettiğini ve kendisinin hakkı olan mirası alamadığını, oğlunun diyetinin Ahmet Bey'den alınmasını talep etmiştir (BOA, HAT: 178- 7945). Bir diğer örnek olarak 1848 tarihli belgede, Çankırı'da yaşayan Züleyha Hanım hakkı olan bağ ve bahçe gelirlerini alamadığı gerekçesiyle Divan-ı Hümâyün'a gönderdiği arzuhâlini gösterebiliriz. Züleyha Hanım, 1825 yılından beri Çankırı'nın Banlar köyünde sahip olduğu bağ ve bahçenin yarısının kendisine diğer yarısının Mirahoroğlu Mehmet Bey'e ait olduğunu ancak 1844 senesinden beri Mehmet Bey'in yarı hisse payına kanaat etmeyerek, kendisinin hakkını da gasbettiğini bildirmiştir. Divan'dan çıkan karar, Züleyha Hanım'ın hakkı olan hissесinin verilmesi yönünde olmuştur (BOA, A. DVN: 38- 54).

1849 tarihli belgede, kocası yüzünden maddi sıkıntıya düşerek zor durumda kalan Selime Hanım'ın arzuhâline rastlamaktayız. Selime Hanım, "...*Bu câriyeleri el-yevm Viran-şehr mudîri Hasan Çavuş oğlu İsmail Beğ kullarının halîlesi ve kul cinsinden bî-kes olduğum hâlde ve mukaddemen mûmâ-'ileyhe zevce olduğum hâlde üzerime âhar zevce 'akd ve almasına talâk üzre şart itmiş olduğundan bu evânda merkûm Viran-Şehr'inde âhar zevce akd eylediği ihbâr ve bu câriyeleri mûmâ-'ileyhin şartı üzre mutallakası olmuş ve hâl bu ki iki nefer evlâdlarına mukaddemden beru zaruret keşîdesinde isem de şimdi bütün bütün muzâyakaya giriftâr ve bundan akdem yedimde bulunan malımı mûmâ-'ileyh telef itmiş olduğundan yedimde bir akçem olmayub ve bir taraftan dahi bir habbe ma'âş-ı mâhiyem olmadığı sûretce ziyâdesiyle eksik etek olduğum hâlde zarûret ve diger-gûn ve ne ideceğim şaşırmiş olduğum kaldığı mûmâ-'ileyhe karzan virilmiş ve mehr-i mu'eccelim ve nafakamdan dolayı yigirmi bin ğuruşdan mutecâviz ve ol tarafda mutasarrîfe olduğum bir bâb çiftlikin hâsilâtınfan on iki senelik hâsilâtı yigirmi beş bin ve mûmâ-'ileyh zevcim ile bi'l-iştirâk nisfîyyet üzre mutasarrîfe olduğum Za'ferân Bolu'da Beğbağı nâm mahallde kâin bir bâb konağın mutasarrîfe olduğum nisf konağın gerek konak icârasından ve bağçesi bağı mahsûlünden üç senelik hâsilât dokuz bin ğuruş cem'an elli dört bin ğuruş mûmâ-'ileyh zimmetinde alacağım ve mukaddemki zevcim olan mûmâ-'ileyhin biraderi maktûl Musa Ağa'nın zimmetinde olan mehr-i mu'eccelim ve gerek hisse-i irsiyem yedime i'tâ olunmamış olduğundan bundan dolayı dahi yigirmi bin ğuruşdan ziyâdesine matlûbum olmağın egerçe ol tarafda murâfa'a lazım gelse mudîr bulunduğu hâlde taraf-ı câriyelerine ğadr idecegi derkâr olmağla aman efendim merâhim-i âsafânelerinden muzarra'dır ki li-'aşkı'llâh ve li-hurmet-i Rasûl-i kibriyâ ser-efser-i hazret-i pâdişâhî ve ser-dâr-ı fahâmîleri sadakasına olan mûmâ-'ileyhi bu tarafa bi'l-ihzâr ve bi'l-murâfa'a ber-nehc-i şer'î ihkâk-ı hakk buyurulması..." diyerek, İsmail Bey'in nikahlı karısı olduğu, evlenirken başka bir kadınla evlenmesi durumunda boşanacağı üzerine şart koyduğu halde başka bir kadına daha nikah kıymış ve kendisinden boşandığını bildirmiştir. İsmail Bey'in iki evladına bakmadığı, daha önce kendisine ait bütün mallarını sattığı, nafakasında sahip olduğu malları ve mihrini vermemesinden dolayı elinde bir akçe dahi bulunmadığı için*

çaresiz kaldığını bildirip Padişah'tan yardım dilemiştir (BOA, A. DVN: 52- 24). Nafaka talebi ile ilgili olarak Üsküdar sakinlerinden Şerife Ümmühan adında bir kadının 1816 tarihli şikâyetine rastlamaktayız. Şerife Hanım, kocası Yakup Bey'in kendisine ait bin beş yüz kuruş değerinde kıymetli eşya ve nakit parasını harcayıp, ardından kendisini boşadığını iddia etmektedir. Dahası kızının geçimini sağlamaktan ve nafaka vermekten kaçtığını, Şer 'en ve kanunen hakkının verilmesini talep etmiştir (BOA, HAT: 628- 31031).

Osmanlı hukukunda, İslam hukukuna uygun olarak evlilikte mal ayrılığı uygulanmıştır. Evli bir kadın şahsi mallarını kocasına teslim etmek zorunda değildir ve istediği takdirde mallarını kiraya verebilir, satabilir. Ancak Osmanlı kadınlarının malları genellikle ziynet eşyaları ve çeyizlerinden oluşmaktadır. Gayrimenkul mülk kadınlar arasında az görülmektedir. Kadınlar, var olan gayrimenkullerini de çoğunlukla satıp paraya çevirmektedirler. Bu durum kadınların sahip olduğu taşınmaz mallarının, kocalarının ya da erkek akrabalarının eline geçmesi durumuna karşı parayı muhafaza etmek daha kolay olacağı için nakde çevirdiklerini düşündürmektedir (Akyılmaz, 2017: 332-338).

İslam hukukunda eşi ölen kadın, çocukları varsa kocasının mallarından 1/8 oranında miras almaktadır. Eğer çocuk yoksa kocasının malının 1/4'ünü alır. Bir kadın babasının mirasından da faydalanmaktadır. Eğer ölen adamın bir kızı varsa, kız çocuğu mirasın yarısını alır. Birden fazla kızı varsa ve oğlu yoksa, kızlar malın 2/3'ünü aralarında eşit bir şekilde paylaşır. Eğer ölen adamın hem oğlu hem kızı varsa, kız bir hisse erkek iki hisse olmak üzere paylaşırlar. İslam hukuku, kadına evli de olsa bekâr da olsa miras hakkı tanımıştır. Ancak erkek ve kadın eşit miras hakkına sahip değildir. Bekâr bir kız çocuğunun erkek çocuğuna göre miras hakkı yarısı kadardır. Dul kalan kadın da dul erkeğe göre mirasın yarısını alır. Kur'an'da miras konusunda erkek kadından üstün tutulmuştur. Bu durum, erkeğin ailenin geçimini sağlamakla yükümlü olmasından dolayı daha fazla mala ihtiyaç duyması olarak açıklanmıştır. Kadının aile geçimini sağlamak gibi bir sorumluluğu yoktur. Erkeklerin nafaka ve mehir gibi sorumlulukları da bulunmaktadır (Akyılmaz, 2007: 480-482).

Osmanlı hukukunda kadınların miras hakkı konusunda yalnızca İslam hukuku belirleyici olmamıştır. Aynı mallarda 1/3 oranı uygulanırken, toprak konusunda Örfi hukuk ağırlık kazanmıştır. Toprakların parçalanması kaygısı, kadının topraktan miras almasına engel olmuştur. Toprak mirası konusundaki tek istisna, erkek çocuk bulunmadığı zaman karşılığını vermek şartıyla kız çocuğuna bırakılabilmek olmuştur (Kurnaz, 2015: 17-18). Fakat anneden çocuklarına toprak mirası intikal etmemektedir. Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan, 1847 tarihli İrâde-i Seniyye ile, kadınlar arazi intikali konusunda erkek kardeşleri ile eşit sayılmıştır. Böylece kadınlar, arazi mirasından 1/2'lik oranda faydalanmaya başlamıştır (Cin, 1991: 71).

Avrupa kadınının aksine Osmanlı kadınının, kocasının rızasını almaksızın malları üzerinde tasarruf hakkı bulunmaktadır. Zengin dahi olsa, kadınların ev geçimini temin etmek gibi bir zorunluluğu yoktur. Bir erkek, karısının kalacak yerini, yiyeceğini, giyeceğini, tıbbi masrafları ve gerektiğinde hizmetçi masraflarını gidermek zorundadır. Erkek sorumluluklarını yerine getirmediği takdirde karısı onu mahkemeye verebilmekte ve kadın huzurunda nafakasını temin edebilmektedir. Erkek evinin sorumluluklarını almamaya devam ederse de kadın için bu durum bir boşanma sebebi sayılmaktadır (Akyılmaz, 2007: 480-484). Aynı dönemde Avrupa'da ise evlilik ve aile kurumunun denetçisi olan kiliseye göre, boşanma ancak eşin zina yapması durumunda gerçekleşebilmektedir. Aile kurumunun oluşması ve işleyişi konusunda İslam hukukunu temel alan Osmanlı hukukunda ise erkek aile sorumluluklarını yerine getirmediğinde dahi kadına boşanma hakkı tanımıştır. Dahası bir erkek evini terk ederse, İslam hukukundaki ifadeyle tefrik ile boşanma gerçekleşmektedir (Dinç, 2005: 82; Aydın, 1992: 63). Yukarıda da değindiğimiz gibi kilise, bir erkek evini terk etse dahi, kadın kocasının öldüğünü kanıtlayana kadar boşanmayı onaylamamaktadır. Dolayısıyla İslam hukuku kadına boşanma, miras, evlilik gibi konularda daha fazla hak tanımaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu durum Müslüman, gayrimüslim ayrımı gözetmeden tüm kadın vatandaşlarda uygulanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı kadınlarının bizzat kendileri ya da başkaları aracılığıyla mahkemelere başvurabilmeleri, miras hakları, boşanma hakkı gibi çeşitli konularda, çağdaşı Avrupa kadından daha fazla hakka sahip olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

4. Sonuç

Ele aldığımız zaman dilimi içerisinde Osmanlı ve Avrupa'da kadınların geçirdiği dönüşüm ve değişimleri, mevcut haklarını ve sınırlılıklarını ve sorunlarını kendi paradigmaları doğrultusunda, bu çalışmada ortaya koymaya çalıştık. Kadınların varlığına paralel olarak ortaya çıkan bu sorunlar hem toplumun kendi iç dinamiklerinden hem de konjonktürden kaynaklanmaktadır. Nitekim hiçbir tarihi olgu ve olay tek başına sosyal nedenlerden kaynaklanmaz, altında siyasi, ekonomik birçok neden yatar. Dolayısıyla kadın sorunsalı da

birçok etkene bağlıdır. Karşılaştırmalı tarih yöntemini kullanarak yaptığımız çalışmada, Osmanlı kadınının sosyal ve kamusal alandaki varlığının, hukuki haklarının çağın ne kadar gerisinde ya da ilerisinde olduğu konusunda bazı tespitlerde bulunduk. İlk tespitimiz, Avrupa ile Osmanlı toplumlarının sosyo-kültürel yapısında büyük farklılıklar olmasına rağmen, zina, fuhuş gibi toplumsal düzeni bozan davranışlar hem Avrupa hem de Osmanlı toplumunda hoş karşılanmadığını, yöntemler farklı olmasına rağmen devletlerin aynı amaç doğrultusunda hareket ettiğini gözlemledik. Dahası Osmanlı toplumunda ve Avrupa toplumlarında çocuk düşürme ve kürtaj suç olarak kabul edilmiştir. Devletler kadının cinselliğini denetleyerek toplumsal ahlaki düzeni sağlamayı hedeflemiştir. Zina, fuhuş gibi eylemler karşısında toplumların istenmeyen ve dışlanan bireyleri kadınlar olmuştur. Kadın bu fiilleri işlediğinde fahişe gibi damgalayıcı adlandırmalara maruz kalırken, aynı fiili işleyen erkek, daha edilgen durumda olup herhangi bir adlandırmaya maruz kalmamaktadır.

Bir diğer tespitimiz, 19. yüzyıla kadar Osmanlı kadınının hukuki haklarının Avrupa kadınından geri olmadığı, boşanma, mülkiyet tasarrufu gibi hukuki ehliyet konusunda çok daha iyi durumda olduğu yönündedir. Osmanlı kadının medeni hali hukuki işlem ehliyetini etkilemezken, Avrupa'da kadınlar evlendiğinde hukuki tasarruf haklarını eşine devretmektedir. Boşanma hakkı konusunda Osmanlı kadını istediği zaman, gerekçesini sunarak boşanma talep edebilirken, Avrupa'da kadına boşanma konusunda kısıtlı şekilde hak tanınmıştır. Çok eşlilik konusunda ise Osmanlı toplumunda Avrupa toplumları tamamıyla farklı bakış açısına sahiptir. Bu farklılıkta din belirleyici unsur olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde değişen dünya düzeniyle birlikte bütün toplumlarda kadınlara çeşitli haklar tanınmış ve kadına olan bakış açısında değişimler gözlenmiştir.

Bazı yerli ve yabancı kaynaklarda Osmanlı kadınlarının hak arama ve elde etme şekli Avrupa'daki kadın hareketleri ile kıyaslanmaktadır. Ancak bu kıyaslanmanın objektif bir yaklaşımla yapılmadığını düşünmekteyiz. 19. yüzyılda kadınlık tarihinde yaşanan sancılı sürecin varlığı, diğer toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da olması tabii sorunlar olarak görülebilir. Sorunun kaynağı aynı olsa da çözüm noktasında Osmanlı toplumunda cinsiyet kavramı, kadına yüklenen misyon, kültürel ve dini öğretilerin etkisiyle çözüm noktasında diğer toplumlardan ayrılmaktadır. Bu nedenle Osmanlı kadınının hak arama ve mücadele şeklinin, Avrupa kadın hareketleri ile aynı paralelde olması beklenemez.

Kaynaklar

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- A. {DVN., Dosya No: 38, Gömlek No: 54, H. 6 Şevval 1264/ 5 Eylül 1848.
A. {DVN., Dosya No: 52, Gömlek No: 24, H. 29 Zilhicce 1265/ 15 Kasım 1849.
A.} MKT. MVL, Dosya No: 7, Gömlek No: 11, H. 28 Rebiülevvel 1264/ 4 Mart 1848.
A.} MKT. MVL, Dosya No: 134, Gömlek No: 94, H. 10 Rebiülahir 1278 /15 Ekim 1861.
C.. SH., Dosya No: 21, Gömlek No: 1026, H. 29 Ramazan 1254/ 16 Aralık 1838.
HAT, Dosya No: 178, Gömlek No: 7945, H. 29 Şevval 1210/ 7 Mayıs 1796.
HAT, Dosya No: 195, Gömlek No: 9720, H. 29 Zilkade 1204/ 10 Ağustos 1790
HAT, Dosya No: 206, Gömlek No: 10845, H. 29 Zilhicce 1204/ 9 Eylül 1790.
HAT, Dosya No: 209, Gömlek No: 11214, H. 29 Zilkade 1206/ 19 Temmuz 1792.
HAT, Dosya No: 628, Gömlek No: 31031, H. 5 Zilkade 1231/ 27 Eylül 1816.

2. Tetkik Eserler

- Aksın, A. (2016). 19. Yüzyılda Osmanlıda Bir Kadın Cinayetinin Anatomisi ve Kadın Cinayetleri. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, Samsun.
Aksın, A., Baytimur, S. O. (2018). Toplumsal Suçlar ve Cezalar (1789- 1839). *XVII. Türk Tarih Kongresi*, IV. Cilt, I. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 395-430.
Akyılmaz, G. (2017). Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 326-364.
Akyüz, J. (2007) Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, 76-91.
Alter, G. C. (1991). New Perspectives on European Marriage in the Nineteenth Century. *Journal of Family History*, 16(1), 1-5.
Atar, F. (2007). Nikâh, *DİA, TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt: 33), İstanbul.
Aydın, M. A. (1992). Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 434-455.
Baytimur, S., O. (2011). *Osmanlı Devleti'nde Hapis ve Sürgün Cezaları (1791-1808)*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ.

- Cin, H. (1988). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Çabuk, F. (2020). 19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Zina: Bazı Zina Vakalarında İşlenen Cinayetler Üzerine Bir Değerlendirme. *İnsan&İnsan*, 7(23), 1-19.
- Çalışkan, İ. (1990). İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Fakültenin Kuruluşunun 40. Yıl Özel Sayısı)*, 31, 367-397.
- Deere, C. D. (2005). Liberalism and Married Women's Property Rights in Nineteenth-Century Latin America. *Hispanic American Historical Review* 85(4), 2-70.
- Demir, A. (2012). Hukuk Tarihimiz Açısından Fatih Sultan Mehmet. *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi (21-22 Aralık 2012)*, 117-136.
- Dinç, G. (2005). Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, 17(17), 1-19.
- Erdem, M. (1997). İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 151-173.
- Gerber, H. (1980). Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700. *International Journal of Middle Eastern Studies*, Cambridge University Press, 12, 231-244.
- Jones, S. B. A. (2004). *A Comparison Of The Status Of Widows In Eighteenth-Century England And Colonial America*, Master Thesis, University Of North Texas.
- Kırlı, E. (2010). Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(12), 39-51.
- King, R. F. (1998). *Rape in England 1600-1800: Trials, Narratives And The Question Of Consent*. University of Durham for the degree of Master of Arts in Social Sciences, England.
- Konan, B. (2008). Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 319-335.
- Konan, B. (2011). Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu. *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 29(29), 150-172.
- Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. Ötüken Neşriyatı, İstanbul.
- Laite, J. (2012). *Common Prostitutes and Ordinary Citizens Commercial Sex in London, 1885-1960*. Cambridge University Press.
- Laurance, A. (2009). Women and the Transmission of Property Inheritance in the British Isles in the 17th Century. *Dix-septieme Siecle*, 244 (3), 435-450.
- Menekşe, Ö. (2003). Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm. *Marife*, 3(2), 7-18.
- Pluskota, M. (2018). *Prostitution and Social Control in Eighteenth-Century Ports*. London and New York: Routledge.
- Sabev, O., (Salih O.). (2016). Ahlakın Arka Sokakları: 18. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unda Fuhuş ve Ceza. IV. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri, (20-22 Mayıs).
- Simonton, D. (2006). *The Routledge History of Women in Europe Since 1700*. Routledge.
- Steinberg, J. (2015). *The Seven Deadly Sins Of Prostitution: Perceptions Of Prostitutes And Prostitution In Eighteenth-Century London*. Department of History Faculty of Arts University of Ottawa, Canada.
- Temiz, Y. (2014). Türk İslam Hukukundan Günümüze "Zina". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 489-514.
- Witte, Jr. J. (2016). *Prosecuting Polygamy in Early Modern England*. Texts and Contexts in Legal History: Essays in Honor of Charles Donahue (Berkeley, CA: Robbins Collection).
- Yılmaz, C., Yılmaz, H. (2018). Hammurabi Ur-Nammu ve Hitit Kanunlarında "Kadın" Üzerine Mukayeseli Bir Bakış. *Rıfat Özdemir'e Armağan*, İstanbul, Hiperyayın, s. 34-48.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
